

STICHTING VITALE
BIOTOPEN

**JAARVERSLAG
2021**

Voorwoord

Dit is het eerste jaarverslag 2021 van de Stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden. Deze stichting is opgericht op 12 november 2020 bij notariële acte gepasseerd bij Notaris De Kroon te Velp. Het initiatief hiertoe is genomen door de Imkersvereniging Arnhem-Velp e.o. De directe aanleiding was de wens om mee te kunnen dingen naar de prijs uitgelooft door de Nederlandse Bijenhouders Vereniging-NBV te Ede: Biodiversiteitsprijs 2021.

Er komt veel kijken bij de oprichting van een stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden. Naast het vinden van een startkapitaal van € 2.500,-, beginnen we ook met het aantrekken van geschikte, bewaarde en enthousiaste bestuursleden. Met een evenwichtige samenstelling wat betreft ervaring, kennis, en enthousiasme. Dat is een leerzaam proces. Het is ons gelukt om drie vrouwelijke collega's bereid te vinden met ons mee te doen als bestuursleden. Met hun expertise en achtergrond hebben we het getroffen. Eén bestuurslid runt met haar echtgenoot een middelgroot melkveehouderijbedrijf in de omgeving van Doesburg. Een ander bestuurslid is waterecoloog met werkgebied Arnhem, Rheden en wijde omgeving. Zij werkt onder andere voor waterschappen om de kwaliteit van het oppervlaktewater te meten en te bewaken. De derde vrouw in ons bestuur is afgestudeerd landbouwingenieur, en werkzaam aan de Van Hall Larenstein Hogeschool te Velp. Haar activiteiten bestaan o.a. uit het projectmatig aansturen van grote onderzoeksprojecten met een hoofddoel op GROEN. De penningmeester is van huis uit financieel geschoold en heeft een eigen bedrijf op het gebied van financieel beheer. En is hobby imker. En ik zelf, als voorzitter, ben de enige die gepensioneerd is. Mijn achtergrond is chemisch technoloog als opleiding aan de TU Delft. Ruim 40 jaar actief hobby imker.

De stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden heeft als doel:

Het verbeteren van de leefomgeving van wilde bijen, honingbijen en andere insecten, die van vitaal belang zijn voor gezonde en evenwichtige ecosystemen in onze woonomgeving.

De stichting beoogt het algemeen nut,

De stichting tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door het zichtbaar maken van aantastingen en bedreigingen van de vitaliteit van biotopen in de ruimste betekenis. Met als doel het doen opstellen van verbeterprogramma's en die te realiseren zodat er een perspectief mogelijk wordt op hernieuwde vitale biotopen, met een duurzame toekomst

Nu de gebruikelijke aanloopproblemen overwonnen zijn, en wij de nodige contacten en netwerken hebben opgebouwd, kunnen we die verder gaan uitbouwen. En de eerste successen worden geoogst. In dit jaarverslag treft u een selectie aan van voorbeelden waar onze stichting mee te maken heeft gehad in ons eerste volle kalenderjaar 2021. Wij hopen dat deze beelden u een indruk geven hoe verschillend onze activiteiten zijn en welke mogelijkheden er zoal bestaan om ons doel van vitale biotopen in onze woonomgevingen te bereiken. En vooral hopen wij dat deze voorbeelden u inspireren. Hierbij bent u uitgenodigd om mee te doen met het werk ten gunste van de vitaliteit van de biotopen. Misschien te beginnen bij u in de eigen tuin of op uw bedrijf. Denk eens over iets eenvoudigs als een insectenhotel, en wat inheems bloemrijk zaadmengsel voor in die lege hoek van uw erf.

Het overzicht van ons financiële reilen en zeilen wordt op onze website geplaatst, omdat dit regelmatig wijzigt.

Arthur Ohm, voorzitter
Maart 2022, Arnhem

Arnhemse Koerier ZONDAG 23 MEI 2021 3

'Situatie wilde bijen is alarmerend'

Stichting Vitale Biotopen erg actief

Vincent Bos

Elke mogelijkheid grijpt hij aan om het belang van biodiversiteit te benadrukken. En om te wijzen op de deerniswekkende leefomstandigheden van wilde bijen. Arthur Ohm zwoegde de kwestie aan bij gemeenten, boeren en imkers. Er liggen ideeën en projecten op tafel om biotopen te verbeteren.

ARNHEM – Arthur Ohm staat er natuurlijk niet alleen voor. Hij is de voorzitter van de nog jonge stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden. Die is eind november opgericht. Aan ambities is geen gebrek. De stichting is behoorlijk actief. Ze doet dat voor insecten in het algemeen en wilde bijen in het bijzonder. "Dat is nodig ook", zegt Ohm. "Als er geen bloemen zijn met nectar en stuifmeel hebben bijen geen kans. In de natuur is veel veranderd ten nadele van insecten en wilde bijen. De landbouw is intensiever geworden, er worden bestrijdingsmiddelen gebruikt en stukken natuur zijn verdwenen ten behoeve van woningbouw en wegenaanleg. Kortom, er is een flink aantal biotopen verdwenen."

zoek aangevoerd. Daaruit is gebleken dat het aantal insecten met 70 procent is afgenomen. Dat is echt heel veel. We kunnen niet zonder insecten. Als er geen bestuiving is kunnen er geen vruchten komen. De landbouw heeft bestuiving nodig voor allerlei soorten groenten. Er zijn wel 350 soorten wilde bijen. Liefst 40 procent staat op de rode lijst van ernstig bedreigde insecten. De situatie is alarmerend in Nederland, eigenlijk in heel West-Europa."

Zoals gezegd zit de Stichting Vitale Biotopen bepaald niet stil. Er is een projectplan geschreven met tien speerpunten. Zo komt er een cur-

uiteindelijk tot ambassadeur biodiversiteit. "Elke imker heeft oog voor de natuur en de meeste imkers gaan er zorgvuldig mee om. We kunnen ze nog veel leren over de wilde bijen en waar deze insecten behoefte aan nog niet", zegt Ohm. "Daarnaast zijn we in overleg met de gemeenten Arnhem, Rheden en Rozendaal om het aantal biotopen op te krikken en hoe we planten kunnen beschermen. We praten met de gemeenten over het maai-

maai. Dat is teveel. Arnhem heeft dat al aangepast maar een of twee keer per jaar. "Daarnaast maakt de stichting werk van het bevorderen van bloemrijke akkers en wil ze op tal van plaatsen grote en kleine insectenhôtels plaatsen. gegeven, afgewerkt. Het werk van de stichting is van groot belang. Dat zien veel mensen in. Daarom is zaterdag 22 mei uitgeroepen tot internationale dag van de biodiversiteit.

Arthur Ohm zet zich op allerlei manieren in om de leefomstandigheden van wilde bijen te verbeteren. (foto: Ellen Koelewijn)

TELFORMULIER NATIONALE BIJENTELLING

Wat zoekt er in je achtertuin?

Hieronder staan de bijen, hommels en zweefvliegen die je in het voorjaar in je tuin kunt zien. Vul per soort het aantal in dat je geteld hebt. Twijfel je? Gebruik dan de categorie 'onbekend'. Voer jouw resultaten in op: nationalebijentelling.nl

Bijen	Hommels	Zweefvliegen
 Vosje Roodgatje Gehoornde metselbij Rosa metselbij Honingbij Lichte variant Donkere variant Sachembij Lichte variant Donkere variant Viltvlekzandbij Bij onbekend	 Aardhommel of Veldhommel Tuinhommel Steenhommel Weidehommel Akkerhommel Lichte variant Donkere variant Boomhommel Hommel onbekend	 Hommelbijvlieg Variant 1 Variant 2 Variant 3 Grote narcisvlieg Variant 1 Variant 2 Variant 3 Bijvlieg Zweefvlieg onbekend

Wespen

 Wesp

Introductie biodiversiteit' activiteiten

In aanvulling op wat onze voorzitter, Paula Swenker, in haar vaste column toelicht, hierbij een introductie op het thema "Biodiversiteit". Zonder overdrijven kunnen we stellen dat dit buitengewoon actueel is. Daarom is het nuttig om in dit nummer van ons verenigingsblad meer dan gewone aandacht hieraan te besteden. U treft drie verschillende bijdragen die elk een eigen aspect van biodiversiteit belichten.

Als eerste onderdeel treft u een samenvatting aan van het totaalproject "Biodiversiteit" dat wij samen met collega's van "De Liemers" willen uitvoeren. Voor de coördinatie en aansturing is een stichting "Vitale Biotopen Gelderland-Midden" opgericht. In het bestuur zijn beide imkerverenigingen vertegenwoordigd en de stichting "Arnhem Zoemt". Naar een vertegenwoordiger uit de agrarische hoek wordt nog gezocht. Het totaalproject omvat onder meer een veldonderzoek naar wilde en honingbijen in samenwerking met gemeente Arnhem en Van Hall Larenstein. En een stevig educatief en promotie programma met behulp van studiebijeenkomsten, presentaties, speciale voorlichting op scholen etc. Werkateliers voor het maken van insectenhôtels, en het promoten daarvan op scholen, maar ook het plaatsen bij bijenstallen/standen. Met de agrarische sector verzorgen van flinke inzaai acties langs akkerranden en weiden. Tevens het aanmoedigen van inzaai acties door burgers mits met de juiste zaden en bollen.

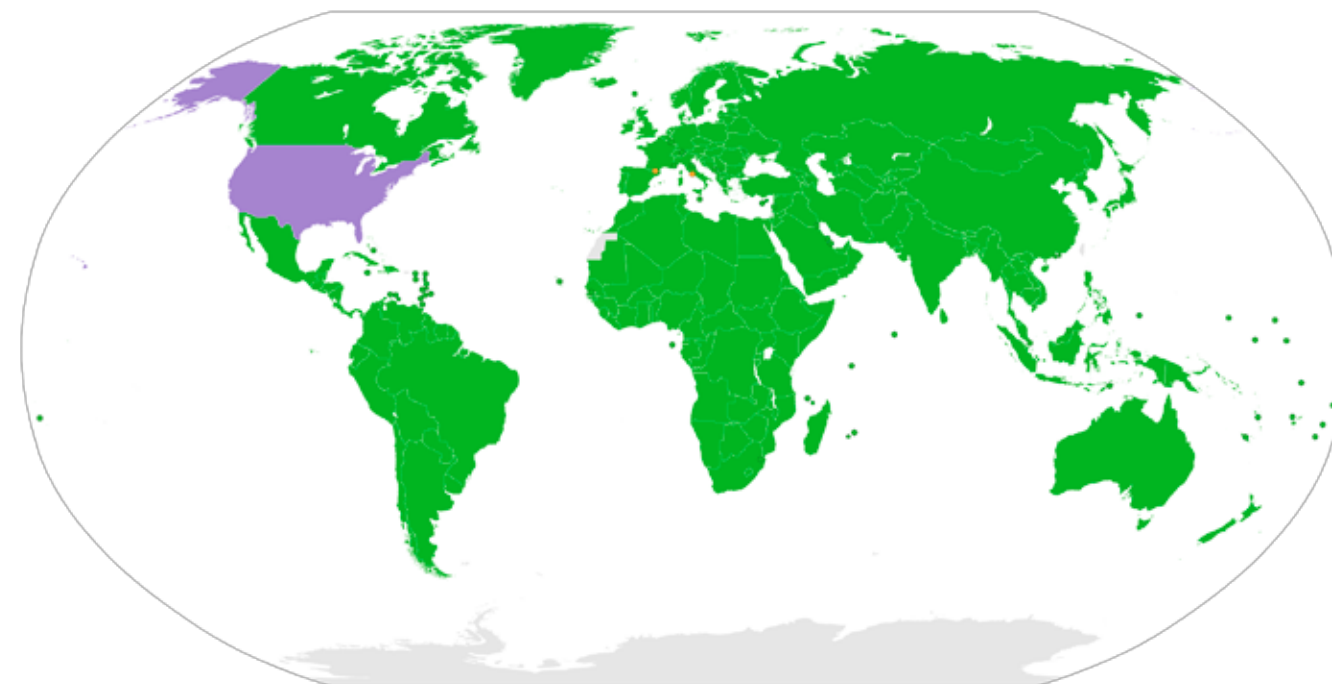
Kortom het zal komend seizoen kunnen zoemen en we rekenen op veel en praktische ondersteuning van veel collega imkers.

Dan is er een bijdrage van Ilse van der Beek, deze zomer afgestudeerd aan van Hall Larenstein met een geweldig boeiende praktijkopdracht. Het onderzoek in een groot Drents natuurgebied, voornamelijk heide, naar het samenleven van wilde en honingbijen. Een aanrader om haar verhaal te lezen. Na haar afstuderen is Ilse bij de gemeente Assen aan de slag gegaan als stadsecoloog: een geweldige baan!

Lotty van den Bosch verhaalt in het kort hoe zij de 2-daagse praktijkcursus in het (natte) veld over het werken met de IPC Meetlat Biodiversiteit heeft beleefd. En legt uit hoe deze methodiek werkt. Bij elk veldonderzoek naar biodiversiteit wordt deze gebruikt. Dus voor ons is het wezenlijk om tenminste te weten hoe deze IPC Meetlat werkt.

Hoe gaan we als imkers om met biodiversiteit?

We lezen regelmatig over activiteiten waarbij biodiversiteit centraal staat. Dat kan gaan over de aanplant van nieuwe bomen tot het grondig onderzoeken van hoe de staat van de natuurlijke verscheidenheid in een bepaald gebied is. Om even in de herinnering terug te halen wil ik het volgende opmerken.

In 1992 vond de eerste UN Conventie over Biologische Diversiteit plaats in Rio de Janeiro. Het verdrag van Rio de Janeiro (officieel: Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Convention on Biological Diversity (CBD)), waarbij 195 landen, en de Europese Unie partij zijn. Het verdrag geldt in alle landen van de Verenigde Naties, behalve in de VS (die hebben ondertekend, maar nooit geratificeerd) en Andorra. Het verdrag kon vanaf 5 juni 1992 worden ondertekend en is in werking getreden op 29 december 1993.

Hierdoor kreeg het denken over "moeder" natuur een heel andere wending en betekenis. De grote doorbraak kwam echter pas nadat het jaar 2010 werd uitgeroepen tot het "Internationaal Jaar van de Biodiversiteit".

En nu anno 2020 kom je niet meer weg zonder voldoende aandacht te schenken aan de betekenis van biodiversiteit. Dat geldt voor tal van organisaties en hun activiteiten.

Die van ons zelf als particulieren zowel als die van organisaties groot en klein, maatschappelijk en eveneens van overheidswege. Het is tegenwoordig voor gemeenten noodzakelijk om in het beleid voor de groene activiteiten eerst duidelijk te maken welke invloeden die hebben op de biodiversiteit van het betreffende gebied. Dit gaat op voor grote gemeenten zoals Arnhem en Nijmegen en ook voor kleinere zoals Rheden, Renkum, Duiven, Huissen, Gendt, Westervoort en Zevenaar. Allemaal hebben zij een beleid gericht op het behoud, maar bij voorkeur op de verbetering van de biodiversiteit, de rijkdom der soorten, in een bepaald gebied.

Ook wij imkers hebben hiermee te maken, zowel lokaal, regionaal als ook onze landelijke NBV organisatie. Sterker nog het hoofdbestuur heeft besloten om, als alternatief voor de jaarlijkse landelijke imkerdagen en andere kennis bijeenkomsten, een flinke prijs

van € 50.000,- voor de beste Biodiversiteitsprojecten van één of meer afdelingen uit te loven. De sluitingsdatum voor indiening is 31-12-2020. Naar aanleiding daarvan hebben de afdelingen Arnhem-Velp e.o. en De Liemers besloten om samen een totaal project voor de verbetering van de biodiversiteit op te zetten. Dat zal tijdig in december bij het NBV worden ingediend, bij voorkeur door middel van een power point presentatie door Paula Swenker.

Er is besloten om een “stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden” op te richten. Deze is intussen een feit en heeft 4 bestuursleden, een mooi logo (door Erwin Prins ontworpen), een Kamer van Koophandel registratienummer. De ANBI status is aangevraagd.

STICHTING VITALE
BIOTOPEN

Hoofddoel van de stichting is:

Het verwerven van fondsen en subsidies om het totaal project Biodiversiteit te kunnen financieren. Andere taken van de stichting zijn: het coördineren en aansturen, namens de beide imkerverenigingen, van de verschillende projecten. Doel van het totaal project: in de praktijk de biotopen voor de bestuivende en andere nuttige insecten structureel te verbeteren

in gemeenten Arnhem, Rheden, Rozendaal, gemeenten in De Liemers.

Veldwerk:

Onderzoek in een aantal gebieden naar de stand van de biodiversiteit en door systematisch monitoring volgen in hoeverre de biodiversiteit wel of niet is verbeterd. Gemeente Arnhem heeft hiervoor een gedetailleerd veldonderzoek opgezet. Daarin kunnen wij als imkers meelopen tegen hopelijk beperkte extra kosten.

Natuureducatie en promotie:

Met behulp van presentaties zowel aan imkers als aan andere geïnteresseerden, vergroten van praktische kennis en inzichten m.b.t. biodiversiteit. Opleiding en voorlichting: de huidige basiscursussen

imkeren zullen een belangrijke aanpassing en aanvulling krijgen om de ontwikkelingen van de biodiversiteit op de voet te kunnen volgen.

Presentatie en insectenhôtels:

In werkateliers zullen velen, niet alleen imkers, zich kunnen uitleven in het maken van leuke, en vooral praktische, insectenhôtels. In allerlei soorten en maten. Steeds met het juiste materiaal zodat de wilde bijen en andere insecten daarvan gebruik willen maken voor hun voortplanting. Er zullen hopelijk veel fraaie bouwsels te zien zijn.

Allianties:

Met tal van gemeenten en andere (semi)overheden zullen allianties tot stand kunnen komen met als bindende factor: structurele verbetering van natuurlijke rijkdom. Hopelijk kan hieruit op termijn een Kennis- en Expertisecentrum Biodiversiteit Gelderland-Midden groeien?

Financiering:

Hiervoor zal mogelijk een deel van het door NBV beschikbaar gestelde “fonds” van € 50.000,- kunnen worden gewonnen. Verder zullen subsidies en sponsorgelden aangewend worden.

Impact na realisatie van het project:

Die zal groot zijn en leiden tot beter onderling begrip van en respect voor elkaars standpunten. Beter inzicht in de bedreigde soorten en hun biotopen. Maatregelen voor structurele verbetering, die genomen zullen worden. Toenemend aantal plaatsen met meer en betere drachtsituaties. Bloemrijke randen als steeds terugkerende verrijking van monotone agrarische gebieden. Minder en selectiever gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Groter maatschappelijk begrip en betrokkenheid waardoor meer investeringen voor versterking van biodiversiteit beschikbaar komen, enz. enz.

Ik ben ervan overtuigd dat wij als imkers hierin een grotere rol moeten gaan spelen dan tot nu toe het geval is.

Ik verheug mij erop om met vier enthousiaste collega's samen te kunnen werken in het stichtingsbestuur:

Astrid Boerkamp (namens st. Arnhem Zoemt),
Wilko Jansen Venneboer (penningmeester)
Karin Seesink-Giessen (melkveehouder in Angerlo)
Evelyne van Dongen (landbouwingenieur)

Arthur Ohm, voorzitter, november 2020

KIEM-hbo proefonderzoek

Wellicht heeft u gehoord dat het NBV heeft meegewerkt aan het project KIEM-hbo van InHolland en Van Hall Larenstein. Het project is van start gegaan in het voorjaar van 2020 als proefonderzoek en ik had de rol gekregen als veldwerker! Ik kreeg die kans niet zomaar; in 2018 had ik samen met mijn afstudeermaatje al ervaring opgedaan met ons afstudeeronderzoek voor HBO Diermanagement bij Van Hall Larenstein.

Drentse natuurgebied Bargerveen

Het onderzoek waar wij aan werkten, had als onderwerp 'de mogelijke voedselconcurrentie tussen honingbijen en wilde bijen in het Bargerveen'. De beheerder van het Drentse natuurgebied Bargerveen (Staatsbosbeheer), gaf jaarlijks vergunningen uit aan bijenhouders om hun bijenkasten in het Bargerveen te plaatsen. Echter rees de vraag: lijdt de natuur niet onder de grote druk van de meer dan 520 honingbijkasten die plotseling geplaatst worden aan de randen van het Bargerveen? Wij wilden deze vraag beantwoorden door de dichtheid van honingbijen en wilde bijen in kaart te brengen en het stuifmeel dat zij bij zich dragen, te analyseren. Dit deden we door driemaal vaste routes te lopen in de maanden juli, augustus en het begin van september; de maanden dat de flora van het Bargerveen in de bloeipiek zit. Het stuifmeel dat de bijen bij zich hadden, werd bekeken onder de microscoop, waardoor we konden zien wel-

ke bloemen de bijen gebruikten als stuifmeelbron. Uit de resultaten bleek, dat honingbijen vooral stuifmeel verzamelden van struikheide en, voordat deze begon te bloeien, bloemen uit de rozenfamilie (hoogstwaarschijnlijk braam). Het dieet van de wilde bijen was meer divers, maar struikheide en gewone dophei waren wel de belangrijkste stuifmeelbronnen. Honingbijen hadden significant meer struikheidepollen bij zich dan wilde bijen. De wilde bijensoorten die sterk afhankelijk zijn van struikheide als stuifmeelbron (zoals de veenhommel en heizijdebij) en meer dan 90% aan struikheidepollen bij zich droegen, werden allemaal (op één na) verder weg van de honingbijkasten gevonden. Wilde bijensoorten die minder gebonden zijn aan struikheide, weken vooral uit naar gewone dophei als stuifmeelbron. Het stuifmeel van gewone dophei werd bijna niet aangetroffen bij honingbijen, en ook werden honingbijen nauwelijks op deze plant

waargenomen. Met deze resultaten lijkt de honingbij geen concurrent te vormen voor bijensoorten die meerdere stuifmeelbronnen gebruiken, maar lijkt dit wel gevoelig te liggen voor bijen die afhankelijk zijn van struikheide, waaronder de kwetsbare veenhommel. Ons advies was daarom: meer zomerbloeiende drachtplanten voor honingbijen (o.a. boekweit, zonnebloem en braam) zaaien in de omgeving van het Bargerveen, zodat de druk op de struikheide in het Bargerveen weggenomen zou worden.

In het KIEM-hbo project komt het onderwerp 'concurrentie' ook weer om de hoek kijken. Aan de hand van een stuifmeelanalyse en biodiversiteitsonderzoek, proberen we erachter te komen wat voor invloed de honingbijen op het voorkomen van bestuivers hebben. In dit project houd ik me bezig met het verzamelen van de data, en ben dus voornamelijk in het veld en achter de microscoop te vinden. Om een beeld te krijgen welke bloemen honingbijen en wilde bijen bezoeken, wordt er stuifmeel afgenomen. Dit gebeurt bij honingbijen op vier locaties in Nederland: nabij de Biesbosch, het bijenpark van Amsterdam, het bijenpark van Beverwijk en bij de imkerij van Bejo Zaden in Warmenhuizen. Daarnaast wordt er ook stuifmeel van wilde bijen afgenomen. Om de reden dat het lastig kan zijn om wilde bijen met stuifmeel te vinden, worden er gekweekte nesten van aardschommels gebruikt als de vertegenwoordigers van de wilde bijen. Met deze nesten hebben we controle over de locatie van de hommels en kunnen wij ze overal plaatsen waar we willen. Zij staan in de buurt van de honingbijkasten waar het stuifmeel verzameld wordt, zodat het stuifmeel van beide soorten bijen met elkaar vergeleken kan worden. Naast de stuifmeelanalyse, vindt er ook een biodiversiteitsonderzoek plaats. Dit gebeurt op bloemrijke plekken nabij de Biesbosch en Warmenhuizen; de plekken waar de meeste honingbijen worden verwacht. Door routes te lopen en bijen te vangen met een insectennet, en door het gebruik van kleurvallen en gele plakvallen, worden bijen en andere bloem bezoekende insecten gevangen. Deze worden later bekeken onder een binoculair en op naam gebracht. Aan de hand van de soorten die zijn gevangen, kan er iets worden gezegd over de toestand van de biodiversiteit van de onderzochte gebieden.

In het jaar 2020 was het KIEM-hbo onderzoek nog in proef, maar als er in 2021 genoeg mankracht, materialen en andere (financiële) middelen zijn, krijgt dit onderzoek een vervolg!

Ilse van der Beek,
projectmedewerker Van Hall Larenstein

Eén van de hommelkasten waar een aardschommelnest in zit. Foto: Ilse van der Beek

De bijen worden gevangen met een insectennet. Foto: Eric Blankert

IPC Meetlat Biodiversiteit

Monitoring binnen de gemeente Arnhem

Alleen al binnen ons vakgebied zijn vele discussies gevoerd over mogelijke voedselconcurrentie tussen wilde- en honingbijen. De meningen daarover blijven verdeeld want er zijn geen gegevens beschikbaar. Concrete data over specifieke soorten wilde bijen zijn door de jaren heen niet geregistreerd, laat staan onderzocht. Maar als het gaat over de sterke terugloop van de totale insectenpopulatie gaat het over alle insecten. Elk insect is daarbij belangrijk en heeft een functie in de natuur. Wat de diversiteit in de natuur in de weg staat is menselijk handelen.

Binnen de gemeente Arnhem gaat daarom in 13 gebieden (Living Labs) het roer om. In deze gebieden zal met behulp van de IPC Meetlat voor Biodiversiteit, de situatie worden vastgesteld. Dit gebeurt op grond van wat je binnen dit gebied aantreft en wat er in principe zou kunnen voorkomen. De uitkomsten van de IPC Meetlat geven een helder beeld over het gebied en vormen een nieuwe basis voor ander beheer. Uitgangs-

punt daarbij is: als de basis goed is, herstelt de natuur vanzelf. Waardoor ook insecten weer in beeld komen. Door samenwerking met de Gemeente Arnhem zullen wij als betrokken partij hier volgend jaar meer over berichten.

Lotty van den Bosch

Vliegperiodes honing- en een aantal wilde bijen

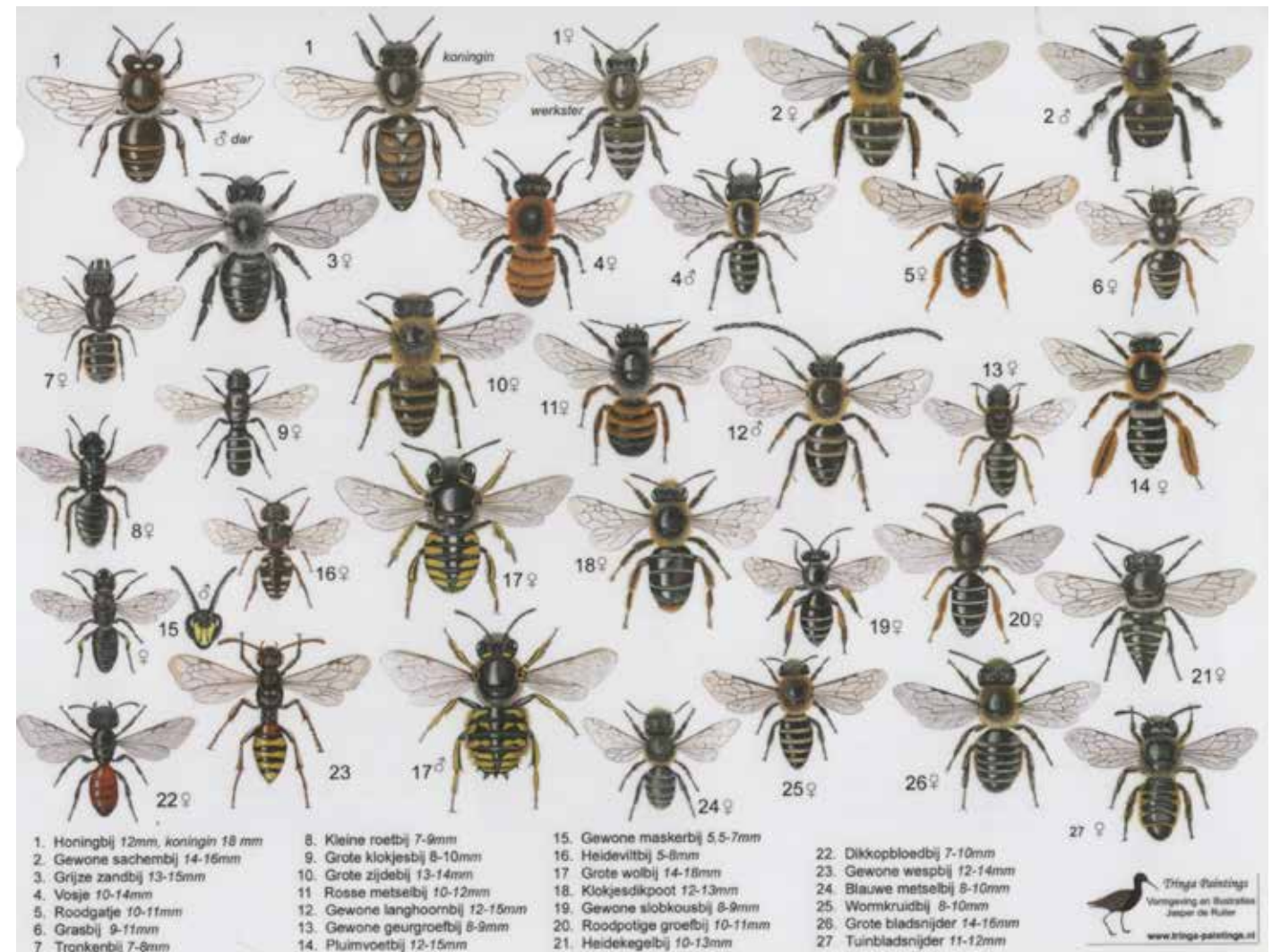
naam	Vliegperiode												leefgebied	voorkomen
	i	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d		
1 Honingbij / <i>Apis mellifera</i>													In het hele land in alle soorten biotopen	A
2 Gewone sachembij / <i>Anthophora plumipes</i>													Vele soorten biotopen, zoals tuinen, parken, loofbosranden, openbaar groen, overhoekjes	A
3 Grijze zandbij / <i>Andrena vaga</i>													Op de hogere zandgronden op open zandige plaatsen in combinatie met wilgen	vZ
4 Vosje / <i>Andrena fulva</i>													In stedelijk plantsoen vooral op rode ribes, tuinen, parken, bosranden, struikgewas, zandgroeven	A
5 Roodgatje / <i>Andrena haemorrhoa</i>													In veel biotopen; in tuinen, parken, bermen, weilanden en akkers	A
6 Grasbij / <i>Andrena flavipes</i>													Tuinen, parken, openbaar groen, landschappelijke beplantingen, industrie- en bedrijventerreinen	ZA, behalve N-Ned.
7 Tronkerbij / <i>Heriades truncorum</i>													Voorname bij in het zuiden en oosten van het land, in o.a. tuinen en parken	vZ
8 Kleine roetbij / <i>Panurgus calcaratus</i>													Vnl. Oost-Ned. op de hogere zandgronden; hoofdzakelijk in bermen en gravenvelden	vZ
9 Grote klokjesbij / <i>Chelostoma rapunculidis</i>													Vliegt uitsluitend op klokjes (campanulaceae). Cultuurvolger, ook in tuinen en parken; vnl Z-O Ned.	vZ
10 Grote zijdebij / <i>Colletes curvicauda</i>													Duingebieden, en oude plaatsen- en riviergebieden, stuifzanden, zandafgravingen	vZ
11 Rosse metselbij / <i>Osmia rufa</i>													Lange holle wegen, bospaden, maar vooral in stedelijk gebied algemeen	A
12 Gewone langhoornbij / <i>Eucera longicornis</i>													In Zuid-Limburg in bosranden, holle wegen, bermen en in tuinen	Z
13 Gewone geurgroetbij / <i>Lasius ossium calceatus</i>													Alleen soorten biotopen, ook in tuinen	A
14 Pluimvoetbij / <i>Dasygaster hirtipes</i>													Op zandige bodem in en bij droge graslandvegetaties, ook wel in tuinen en volkstuinten	A
15 Gewone maskerbij / <i>Hyaleus communis</i>													In alle soorten gebieden, van tuinen tot heidevelden	A
16 Heideviltbij / <i>Epeolus cruciger</i>													Voor in heidegebieden op de droge zandgronden en in de kustduinen boven Noordzeekanaal	vZ
17 Grote wolbij / <i>Anthidium manicatum</i>													Tuinen in oude wijken, parken, overhoekjes, dijken, duinen, oude stonige bouwwerken	vZ
18 Klokjesdikpoot / <i>Melitta haemorrhoidalis</i>													Tuinen, legtuinen, parken, stadsbermen, bosranden, wegebermen	vA
19 Gewone slobkousbij / <i>Macropis europaea</i>													Vliegt op grote weiden; lange vijverkanten, in tuinen, greppels, zandafgravingen	vA, behalve kustprov.
20 Roodpotige groetbij / <i>Helictus rubicundus</i>													Veel in openbaar groen: bermen, randen van beplantingen, tuinen	A
21 Heidekegelbij / <i>Colexys quadridentata</i>													Duin- en heidegebieden op open zonnige plekken	Z
22 Dikkopbloedbij / <i>Sphexodes monilicornis</i>													Overal waar te hermen, met een sterke voorkeur voor zanderig, droog biotoop	A
23 Gewone wespbij / <i>Nomada flava</i>													Bossen, bosranden, heidevelden, bermen, dijken en zandafgravingen	A
24 Blauwe metselbij / <i>Osmia caerulea</i>													Voor in tuinen in stedelijk gebied. Komt vnl. voor ten zuiden van Alkmaar-Enschede	vZ
25 Wormkruidbij / <i>Colletes davisianus</i>													Stadecentra, tuin, braakliggend terrein, industrieterrein. Vliegt vooral op boerenwormkruid	vA
26 Grote bladsnijder / <i>Megachile willughbiella</i>													Voorname bij in stedelijk gebied; tuinen en openbaar groen	A
27 Tuinbladsnijder / <i>Megachile centuncularis</i>													Voorname bij in stedelijk gebied; tuinen en openbaar groen	vA

Leeft in een kolonie (bijenvolk) in een bijenkast of bijenkorf
Nestelt in de grond
Nestelt bovengronds, bv in afgestorven plantenstengels, in holtes van bomen, in muren, bijenhutels
Koekoeksbij. Maakt zelf geen nest, maar legt haar eieren in nesten van andere bijen, zoals de koekoek dat ook doet
Nestelt zowel boven de grond als in de grond

A = Algemeen vA = Vrij algemeen vZ = Vrij zeldzaam Z = Zeldzaam

Bijenhotel

Maak uw tuin aantrekkelijk voor wilde bijen. Zorg voor veel bloeiende nectarhoudende planten (drachtplanten). In open plekken op de grond kunnen graafbijen een nest graven. Bijen die bovengronds nestelen kunt u helpen door afgestorven planten te laten staan, rommelhoekjes te creëren of door bijenhutels te plaatsen. Een bijenhotel is een verzameling van rietstengels, bamboestokjes en hout- en steenblokken met verschillende diameter in boorgaten. Dat alles gestapeld in een raamwerk van planken, stenen en balken.

Afbeeldingen van de hiervoor genoemde bijensoorten

Insecten zwaar onder druk; ook gewone soorten hebben het moeilijk

Hoe help je de insecten als tuinierder

Sta je ergens in je tuin? Dan is de kans groot dat er nog geen stap bij je vandaan wormen, pissebedden, duizendpoten, vliegen, kevers, wespen, bijen, hun leven leiden. Dave Goulson, professor Biologie uit Groot-Brittannië en fervent (moes)tuinierder, beschrijft in zijn boek 'De tuin jungle' dat (moes)tuinen een bron van biodiversiteit kunnen zijn.

Dat is belangrijk om te weten. Het gaat slecht met de insecten wereldwijd. Opvallend is dat de achteruitgang niet alleen de zeldzame soorten betreft, maar ook de algemene. Er zijn vele oorzaken. De problemen beïnvloeden en versterken elkaar. Oorzaken zijn, niet verrassend, het intensieve landgebruik, zoals verstedelijking en intensieve landbouw, maar ook klimaatverandering, verdroging en lichtvervuiling spelen een rol. Als individu kun je de insecten in je eigen omgeving helpen. Dit zal niet de gevolgen van de intensivering van het landschap en de klimaatverandering stoppen, maar de insecten in de directe omgeving zullen er zeker van profiteren. Zeker als dat op heel veel plekken gebeurt.

Hoe kun je de insecten helpen?

1. Niet alles kortwieken en wegmaaïen maar ruimte bieden voor eitjes, rupsen, poppen en volwassen insecten. Het gazon waarop je zit kun je kort en vaak maaïen, maar het deel eromheen kan mooi bloemrijk grasland worden dat maar 2 à 3 keer gemaaid hoeft te worden.
2. Streef naar veel inheemse planten, dus planten die hier thuishoren. De insecten die gespecialiseerd zijn zullen dat altijd zijn op planten die hier horen.

3. Gebruik geen chemische bestrijdingsmiddelen. Dat klinkt logisch, maar u zult versteld staan over de omzet van de tuincentra wat betreft deze gifstoffen. Particulieren vormen een heel belangrijke gebruikersgroep van bestrijdingsmiddelen.
4. Beperk de lichtvervuiling. Zorg voor slimme verlichting die niet brandt als het niet nodig is.
5. Reserveer in je moestuin een aantal planten voor de insecten. Laat een paar planten doorschieten en tot bloei komen. Oogst niet alle preien maar laat een paar staan om volgend jaar te bloeien voor de maskerbij.
6. Laat aan mede (moes)tuinierders, familie of kennissen zien dat insecten niet alleen maar eng, vies en schadelijk zijn en dat er prima mee valt te leven; sterker nog, ze zijn prachtig en onmisbaar.
7. Word ambassadeur voor insecten en hun bescherming.

Onze (moes)tuin is bij uitstek de plaats waar we het contact met de natuur kunnen herstellen. En met maar een paar kleine aanpassingen maken we van onze tuinen een keten van kleine natuurreservaatjes, waar mensen, dieren en planten in harmonie samen kunnen leven.

Meer lezen:

Het wetenschappelijke tijdschrift PNAS (Proceedings of the National Academy of Sciences), themanummer over insecten (<https://www.pnas.org/content/118/2>)

Januari nieuwsbrief Arnhem Zoemt <https://www.arnhemzoemt.nl/nieuwsbrieven>
Dave Goulson 'De tuin jungle'

Wilt u aan de slag voor insecten? Op de site van de Vlinderstichting is een gratis boekje "Aan de slag voor insecten!" te bestellen. Hierin staan tips om de insecten te helpen.

Tekst en foto's: Astrid Boerkamp, Arnhem Zoemt en Stichting Vitale Biotopen

Topvrouw op toppositie: Ambassadeur Biodiversiteit: Juul Hogeling.

Na een winters weekeinde vol schaatsplezier, kwam onze afspraak precies op het goede moment: die woensdagochtend was het prima fietsweer. Op weg naar de Jacobiberg in Arnhem, waar Juul en haar partner al ruim 40 jaar met grote vreugde wonen. De fietstocht was pittig één lange klim (ik ben niet van dat elektrische gedoe). Daarboven naast de Jacobiberg stond Juul mij al vrolijk zwaaiend op te wachten. Een hartelijker ontvangst kon ik mij niet voorstellen. Na een korte rondgang over haar bijzondere bergtuin met heel veel soorten planten en bomen in wintertooi, schonk Juul Rooibosthee voor mij en koffie voor haar zelf. Ja zelfs met een heerlijk vers gehaald kersenvlaaitje! Wat een verrassing en welkom. De toon was gezet.

Ik had Juul gevraagd om haar te mogen interviewen in verband met haar nieuwe rol van **“NBV Ambassadeur Biodiversiteit”**. Juul heeft nog maar kort geleden de NBV-cursus hiervoor afgerond. Dus dit is het moment om haar cursuservaringen en toekomstige plannen te kunnen vernemen.

Waarom heb je die cursus gevolgd?

Uit pure interesse en vooral idealisme voor alles wat bloeit en groeit. Om meer kennis op te doen over insecten en hun biotopen, en hun bedreigingen.

Hoe zou je biodiversiteit omschrijven?

Het omvat de verscheidenheid aan ecosystemen, soorten en genen. Kort gezegd de rijkdom aan natuurlijke variaties, die met elkaar in evenwicht zouden moeten zijn, maar dat helaas niet meer zijn.

Wat wil je ermee bereiken?

Door meer kennis hoop ik in onze eigen leefomgeving te kunnen onderzoeken waar mogelijkheden liggen voor verdere aanvullingen, verbeteringen in soorten biotopen en solitaire bijen. Te beginnen hier op ons eigen terrein, waar wij zo vreugdevol mogen leven. Ik wil mij inzetten voor meer projectjes in en rond Arnhem.

Hoe heb je de cursus ervaren?

Als zeer interessant. Veel boeiende, interessante deelnemers die ervoor willen gaan, betrokken zijn bij de kwetsbare natuur. Echte natuurliefhebbers. Veel imkers. Uit alle windstreken van ons land. En met zeer verschillende achtergronden, ook een aantal gemeenteambtenaren. Van beider kunne zo-

gezegd. Niet onbelangrijk: top docenten, met enorme vakkennis en ervaring. Ronduit: zeer zinvol, relevant en heel goed bruikbaar in de praktijk voor imkers.

Hoe moeten we ons de inhoud van de cursus voorstellen?

Uitgebreide plantenkennis, iets wat bij de imkerscursus minder bedeed is, behalve dan meer algemene inzichten in drachtplanten en hoe die bevorderd worden.

Landschapstypen en hun cruciale betekenis voor de voedselvoorziening en de nestelmogelijkheden van alle soorten wilde bijen, vlinders, libellen en andere nuttige insecten. Zoals ruigten, hoog opschietende kruidsoorten, stroken langs bosranden.

Niet te vergeten: struweel: struiken en jonge boompjes, met nestelmogelijkheden.

Strategieën om je doelen te bereiken: pak het positief aan, in de zin van te benutten kansen in plaats van dat en dit deugt voor geen meter. Dat staat af, terwijl je juist samen iets wil opzetten.

Aardekwaliteit: hoe kunnen boeren weer op de aloude respectvolle wijze met wisselbouw van hun gewassen de verloren kwaliteit van de grond proberen terug te brengen? Door minder/geen insecticiden en kunstmest (stikstof), en zware machines te gebruiken. Herstellen van onze “moedertaar” waarvan we uiteindelijk allemaal afhankelijk zijn. Natuur inclusief landbouw en veeteeltbedrijven.

Aangepast maaibeeld: gefaseerd, sinus en gediffe-

rentieerd en zo meer. Het principe daarvan is dat we niet in één klap alle voor de insecten van levensbelang zijnde voedsel en nestelgelegenheid wegmaaien. Maar een redelijk areaal laten staan, waardoor de insecten kunnen overleven. Maaisel met zaden niet afvoeren.

Hoe zou je het doel van de cursus Ambassadeur Biodiversiteit samenvatten?

De imkers meer en beter informeren over belang van biodiversiteit en de kwetsbaarheden van wilde bijen, vlinders, libellen en andere nuttige insecten. Imkers dreigen nu een minder positief imago te krijgen, omdat de honingbijen worden gezien als concurrenten, wat dracht betreft, van de wilde bijen. Dit ondanks dat er tot nu toe hiervoor geen overtuigend bewijs is geleverd. Ook niet door de tot nu toe bescheiden veldonderzoeken in het kader van het KIEM project. Wel is bekend dat een gemeenschappelijke bedreiging voor honingbijen **en** wilde bijen is: de gestage en sterke achteruitgang van de natuurlijke drachtgebieden.

Samengevat:

Er zal veel werk aan de “imkerwinkels” zijn de komende jaren. Dat zie ik als een mooie uitdaging voor mij zelf, maar vooral ook voor alle collega imkers, die het beste voor hebben met hun fascinerende kleine giganten: de (honing)bijen. Hoe Juul dat concreet ziet? Door in haar directe omgeving en in park Klarenbeek en de vlindertuin daarmee aan de slag gaan. Daar haar bewonersnetwerk er BIJ proberen te betrekken. En veel, heel veel voorlichting en praktijkvoorbeelden aandragen, samen met “bondgenoten” in het veld. Hopelijk binnenkort met andere collega Ambassadeurs. Natuurlijk in nauw contact en overleg met de boswachter en de gemeenten.

Discussiepunten?

Ja die zullen er zijn, te over:

Grootschalige bomenkap ook in park Klarenbeek: 800 stuks. Hoe zit het dan met de nestelmogelijkheden? En de aantasting van insecten en ander kleine dierenleven? Gevecht tegen zogeheten “invasieve” exoten zoals Springbalsemien, en Reuze Berenklauw, etc. Zijn die opruimacties wel natuurlijk te noemen? En uiteraard: klimaatverandering, we merken het de laatste jaren zelf als imkers: de win-

ters duren korter, de imkerseizoenen langer. De bijen moeten anders gaan leven. De tijd vloog om, we hadden het gevoel dat we nog maar net begonnen waren.

Mijn verzoek: Juul wil jij misschien adviseur voor onze stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden worden? Ja zeker dat wil ik graag doen.

Mooie afspraak om mee afscheid te nemen, na dit corona-proof interview met een bevroren Ambassadeur Biodiversiteit, Juul Hogeling op de Jacobiberg in Arnhem-N.

Arthur Ohm, voorzitter stichting Vitale Biotopen.

N--- ► ---C of wel zo word je NIL-boer

In het kader van ons project “Imker 2.0 Ambassadeur Biodiversiteit” vonden we het tijd worden om ook eens echt “de boer op te gaan”. Op een zonnige, winterse vrijdagmiddag in januari hadden we een afspraak met de nog jonge boer Wilco Nieuwenhuis en zijn eveneens jeugdige vriendin Rosan.

Foto: Marc Pluim

“Drie enthousiaste boeren: Bart Lubbers, Stefan Eggink en Wilco Nieuwenhuis met vertegenwoordigers van Gelders Landschap&Kastelen, Provincie Gelderland en gemeente Rheden, staan hier in een van de omgevormde akkerpercelen langs de Zutphensestraatweg net buiten Velp, op landgoed Biljoen. Zij hebben half december 2020 hun project gepresenteerd voor herstel van historische akkers en bloeiende akkerranden”.

Bij aankomst een warme en hartelijke ontvangst, waaraan hun leuke witte hond springend en kwispelend meedeed. Zij hadden ruim tijd gemaakt voor een 1 ½ meter gesprek aan hun ruime keukentafel, met een kop Rooibosthee in de hand.

Dat boer Wilco Nieuwenhuis letterlijk “aan de weg wil timmeren” kan iedereen zien, die vanuit Velp richting dorp Rheden rijdt. Hij heeft ruim 15 ha. akkerland aan weerszijden van de Zutphensestraatweg “omgevoerd” van reguliere mais- en grasvelden naar bijzondere **natuurakkers**. Wilco en zijn vriendin Rosan doen dat uit eigen overtuiging en grote betrokkenheid met alles wat natuur(lijk) is. Zij ontvangen er geen eurocent subsidie voor.

Waarom doen jullie dit?

Wilco: mijn ene grootvader had altijd heel veel op

met alles wat natuur is. Die opa heeft ook mij daarmee “geïnfecteerd”. Zo bleek later toen ik zelf ook meer betrokken raakte bij ons boerenbedrijf. En dat respect voor alles wat in de natuur speelt is alleen maar sterker geworden. Hoewel dat gedrag niet altijd spoorde met dat van zijn vader, ook boer.

Nu ik actief boer ben, voel ik zelf ook een grote verantwoordelijkheid. En ben ervan overtuigd dat het fundamenteel anders moet. Dat geldt zeker ook voor onze Nederlandse agrariërs.

Een voorbeeld.

De akkers die jarenlang, met behulp van de nodige kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen, mais produceren heeft gemaakt dat de grond eenzijdig “verrijkt” is met te veel aan stikstof (**N**). En tegelijkertijd verarmd aan koolstof (**C**). Met als gevolg een totale **onbalans** tussen die twee elementen en een

armoedige grond als gevolg. Daar is nauwelijks meer normaal gezond bodemleven te vinden.

In mijn wijze van boeren staat de goede balans tussen koolstof (**C**) en stikstof (**N**) centraal. Waarbij ik de mest van mijn eigen koeien, en daarmee de organische koolstof ook benut. Doel is het organische koolstofaandeel in de bodem te verbeteren en daardoor de weerbaarheid, het productievermogen en vruchtbaarheid ervan vergroten. Ander voorbeeld: bij het opschonen van de sloten gooi ik de plantenmassa niet op de oever, maar breng die naar de mestvaalt. Met als gevolg dat de slootoevers open blijven en verschralen. In het voorjaar worden deze oevers sneller warm in de zon en kan er eerder veel flora en rijk aan soorten ontkiemen: goed voor de biodiversiteit. En de organische bestanddelen uit de sloten gaan niet verloren.

Nu ik de afgelopen jaren aan de **natuurakkers** heb gewerkt, zie ik de bodemkwaliteit geleidelijk aan terug keren. Dit heeft ook positieve gevolgen voor de vele kleine diertjes. Allerlei voor de kwaliteit van de bodem belangrijke bestjes hervinden er hun biotopen. Belangrijk: de structuur van de grond verbetert aanzienlijk. Meer letten op de disbalans tussen **C** en **N**, en anders bemesten en dus anders omgaan met de bodem, dat is mijn devies.

Daardoor kan de grond beter water vasthouden en dus een buffer vormen voor tijden van grote droogte. Zoals we de laatste 3 jaar hebben ervaren, juist hier aan de Veluwezoom en de stuwwal met vaak een zanderige bodem, wordt die snel droog..

Hieruit blijkt maar weer hoe veerkrachtig de natuur is, als je maar de juiste maatregelen wilt treffen.

Iets anders dat Wilco en Rosan belangrijk vinden is het terugbrengen van de oude boerenpraktijk van wat genoemd wordt “**wisselakkerbouw**”. Dit in plaats van jaar-in-jaar-uit hetzelfde gewas telen met hulp van kunstgrepen als kunstmest en insecticiden.

Zijn natuurakkers op landgoed Biljoen langs de provinciale weg bestaan nu uit verschillende soorten gewassen: tarwe, rogge en bieten. Omzoomd door bloeiende akkerkruiden. In totaal dus 15 ha.

Na de oogst wordt het graan geoogst en daarna de kruiden ervan gescheiden. Het graan is anders van kwaliteit en samenstelling. Daardoor kunnen lokale bakkers hieruit eigen lokale specialiteiten aan de mens brengen. Maar juist dat stukje in de voedselketen is nog lastig op gang te brengen. Nog te weinig consumenten zijn bereid om meer te betalen voor deze bijzondere producten. Een kwestie van lange adem. Een lokale bierbrouwer heeft ook interesse

“Een overzicht van het plan voor herstel van de historische akkers in diverse kleuren”

getoond: proost op echt Velps bier. Er zijn dus ook acties met inzaaien van bloeiende akkerranden. Een luthof voor vele soorten wilde en honingbijen, vlinders, libellen en andere nuttige insecten. Goed voor de biodiversiteit.

Hoe nu verder?

Samen met de eigenaar van Biljoen, Gelders Landschap en Kastelen, gemeente Rheden en Natuurmonumenten, hebben 17 boeren zich verbonden aan een belangrijk project. Hiervoor is in januari 2021 een advies door Eelerwoude uitgebracht in de vorm van een plan van aanpak: “**NIL Veluwezoom en IJssel**”.

Het is de bedoeling dat de deelnemende boeren volgens het principe van **NIL-Natuur Inclusieve Landbouw** gaan boeren. Wel met de noodzakelijke financiële ondersteuning, en de medewerking van hun eigen achterbannen. Wilco werkt in dit project graag en goed samen met collega boeren Bart Lubbers en Stefan Eggink. Het is nog maar een begin. We zullen het graag blijven volgen en dus gaan zien.

Aan Wilco en Rosan zal het niet liggen: zij zijn er klaar voor. In elk geval een fraai voorbeeld van een mooie aanpak van praktische biodiversiteit in de lokale landbouw. En allerlei soorten bijen, honing-wilde, kunnen hiervan profiteren. Bijenkasten en insectenhoeven zijn hier op hun plaats en kunnen goed gedijen. Wat erg belangrijk is: de biodiversiteit in de ruime betekenis wordt hiermee versterkt.

Met dank aan:

Wilco Nieuwenhuis en vriendin Rosan.
Arthur Ohm, stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden.

Hoe gaat het met de stichting Vitale Biotopen?

Om maar met de deur in huis te vallen: goed, maar het kan nog beter! Het 5-koppig bestuur is enthousiast bezig met het opbouwen van de nieuwe stichting. Daar komt wel wat bij kijken. Zoals ervoor zorgdragen dat er een gezonde financiële basis is. Zodanig dat de verschillende projecten kunnen worden bekostigd. Maar ook dat op de lange(re) termijn de activiteiten door kunnen gaan.

Zo is een van de projecten: de opbouw en inrichting van een eigen website: www.stichtingvitalebiotopen.nl Deze hebben we sinds een maandje in de lucht.

Er is flink gewerkt aan het project “bouwen van insectenhôtels”. We hebben twee versies in de maak. Eén versie ziet u hiernaast: de witte kastjes met aan de voorkant 3 rijen van gaatjes, die de vliegopeningen moeten worden voor de wilde/solitaire bijen. De middelste rij heeft een doorsnede van 8 millimeter, de 2 buitenste van elk 6 millimeter. Aan dit type kast hebben Rieks Holtjer, Erwin Prins en Arthur Ohm met veel plezier en vele verloren uurtjes gewerkt. Vooral in de uitgebreide werkplaats van Erwin.

Het tweede model insectenhotel ziet er heel anders uit: Het is een houten kast van 30x30x20 centimeter groot. Dit casco moet gevuld worden met allerlei materiaal dat voor wilde en solitaire bijen voldoende nestgelegenheid biedt. Zoals bamboestokjes van ca. 15 centimeter lang, gladde gaten (6 tot 8 mm) geboord in hardhout. En bakstenen met grote gaten die met plakzand worden gevuld etc.

Op de BIJ-praatochtend van 29 mei op Heuven, bij de bijenstal Simonveste, is dit type insectenhotel gepresenteerd en is een aantal imkers enthousiast aan de slag gegaan om deze te vullen met het gewenste materiaal.

Ook dit viel niet mee, maar het wordt vervolgd: op de volgende BIJ-praatochtend 26 juni om 10.00 uur. Daar zullen we bespreken waar de insectenhôtels kunnen worden geplaatst. Het is de bedoeling dat er zo veel mogelijk hotels worden geplaatst naast bijenstallen. Zo willen we weten of en zo ja hoe en in welke mate onze honingbijen als concurrent van de kwetsbare wilde en solitaire bijen leven.

Een heel ander project betreft het opleiden van nieuwe imkers met een extra module biodiversiteit. Daaraan hebben Herman Radstake en Vincent Diesveld onlangs de laatste hand weten te leggen. Er moeten nog wat flitsende filmpjes van U-tube worden “geplukt”, dan is dit onderdeel gereed voor de eerste groep om getest te worden.

Een heel ander verhaal is de ontwikkeling van de cursus Imker 2.0, Ambassadeur Biodiversiteit. Die is bedoeld voor meer ervaren imkers, die een vorm van Bijscholing krijgen. Aan het concept voor de inhoud van deze laatste cursus wordt momenteel door een werkgroep o.l.v. Herman driftig gesleuteld. Het vraagt nogal wat kennis en expertise om over te kunnen brengen wat biodiversiteit is en hoe belangrijk het voor onze kwetsbare natuur is. Daarvoor zullen we de hulp en het advies van landelijk erkende specialisten gaan inschakelen. Wordt vervolgd.

Tenslotte heeft Bart Riggeling de stichting goed geholpen met het ontwerp van een fraaie flyer met stickers voor de promotie van de doelen van de stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden. Deze flyers komen goed van pas bij de verschillende promotieactiviteiten zowel voor de Imkersvereniging Arnhem-Velp e.o. als voor de stichting Vitale Biotopen.

Het bestuur heeft nog veel meer ideeën, die behoeven eerst verdere uitwerking: wordt vervolgd.

Arthur Ohm,
Voorzitter stichting Vitale Biotopen Gelderland Midden.

IVN-tuin in de picture voor vitale biotopen

De biodiversiteit staat onder druk. Daarom werkt de organisatie Vitale Biotopen aan afstemming, begrip, educatie en projecten. De stichting wil de handen uit de mouwen steken voor de concrete bevordering van biodiversiteit. En betreft daar ook graag andere organisaties bij. Zoals wij. Onlangs was Omroep Gelderland voor het programma Gelderland Helpt! op bezoek in onze IVN-tuin en bij de bijenstal om met de stichting te praten. Daarbij kwamen ook onze IVN-tuin vrijwilligers aan het woord. De redactie was erbij.

De stichting Vitale Biotopen toont op haar website* haar kleuren, dromen en aanpak. Het hoofddoel van deze lokale club is een 'totaalproject biodiversiteit'. Dat houdt concreet in dat de stichting de biotopen voor bestuivende en andere nuttige insecten structureel wil verbeteren in de gemeenten Arnhem, Rheden en Rozendaal. Om dit project te kunnen financieren, probeert de stichting fondsen en subsidies aan te boren en deelprojecten aan te sturen en te coördineren. Dat gebeurt ook namens en vanuit de initiatiefnemers, waaronder de imkervereniging Arnhem-Velp e.o.

Op weg naar structurele verbetering van natuurlijke rijkdom

Maar wat wil Stichting Vitale Biotopen dan concreet bevorderen? Allereerst veldwerk, zoals onderzoek naar de stand van de biodiversiteit in bepaalde gebieden. Na realisatie van een project in een gebied zal de stichting de impact monitoren. Ten tweede: natuureducatie en promotie, zoals presentaties aan imkers en andere geïnteresseerden. Voor im-

kers is een aanpassing en aanvulling van de huidige basiscursus imkeren beschikbaar. In werkateliers worden praktische, en biologisch verantwoorde insectenhôtels gemaakt. Tot slot wil de stichting werken aan allianties met gemeenten en andere (semi) overheden, met als verbindende factor: structurele verbetering van natuurlijke rijkdom.

Waarom aandacht voor Vitale Biotopen?

De KARWIJ-redactie kwam in contact met Arthur Ohm, voorzitter van de stichting en erg enthousiast. Hij vertelde dringend op zoek te zijn naar iemand die op de winkel kan passen. En naar samenwerking. Aan ambitie geen gebrek. De stichting zoekt nog secretariële ondersteuning: een geschikt persoon met de juiste bagage en motivatie. Arthur vertelde ons dat hij daarom een afspraak maakte met journalist Judi van den Brink van het programma *Gelderland Helpt!* En of wij daarbij wilden zijn, want de opnames vonden onder meer plaats in de IVN-tuin. Een kans voor de IVN, om die mooie tuin te laten zien.

Tuin vrijwilligers aan het woord

En zo kwam het dat er medio mei opnames waren. Eerst werd Arthur Ohm geïnterviewd bij de bijenstal op Heuven, terwijl collega-imkers daar aan het werk waren. Vervolgens kwam IVN-tuinier Lidy Teune aan het woord in de IVN-tuin. Ze vertelde overtuigend over de rol van de IVN-tuin voor biodiversiteit. En stak een gloedvol verhaal af over biodiversiteit, bloembezoek door insecten, de functie van de tuin en al het werk dat mensen en insecten daar verzetten. En tot slot waarom IVN educatie,

ook van imkers en tuineigenaren, belangrijk vindt. Tuinvrijwilligers Gerrit, Arlette en Marie-José Marie waren ook aanwezig.

De opnames zijn op woensdag 2 juni uitgezonden. Zodra je deze KARWIJ ontvangt, zijn de opnames online te bekijken.

[*stichtingvitalebiotopen.nl](http://stichtingvitalebiotopen.nl)

Tekst en beeld: Jeroen Boland

Dit Artikel is overgenomen uit het blad Karwij van de IVN oost-Veluwezoon

Adoptie groenstrook

Onze imkersvereniging heeft op verzoek van de afdeling groen van de gemeente Rheden, in t voorjaar van 2021 een strook groen van ca. 200 m en 10 m breed geadopteerd.

Dat houdt in dat de imkers bepaalde planten moesten verwijderen om andere bloemrijke soorten een kans te geven.

Een boeiend project waaraan de volgende imkers enthousiast deelnamen:

Henk Hoge, Hernan Radstake, Wil Berns, Suzanne Geeris, Rutger Holtus en Arthur Ohm.

Deze ploeg werd professioneel gecoached door Gijs Vervuurt, medewerker van de buitendienst gemeente Rheden, maar ook zelf imker in Zevenaar.

Voorlopig moet de ploeg niets doen om de natuur een eerlijke kans te geven.

De gemeente Rheden is goed bezig. We treffen verspreid in de dorpen allerlei mooie voorbeelden aan van minder maaien, meer bloeiende bermen.

Arthur Ohm

Boer Wilco Nieuwenhuis gaat voor biodiversiteit

Kort nadat mij de fraaie, bloeiende akkers langs de Zutphensestraatweg, net na de rotonde in Velp, waren opgevallen kreeg ik een appje van Wilco. "Wat vind je van mijn akkers, Arthur?"

Dit bericht lokte natuurlijk positieve reacties van mij uit. Met als gevolg een uitnodiging om met Wilco een rondleiding over zijn akkers en grasland te maken. Die afspraak stond op dinsdagavond 6 juli rond 8 uur gepland. Dick van Dorp, werkzaam aan de HS Larenstein te Velp en lid van het Groene Team van de Protestantse gemeente Velp, zou ook meegaan. Hij heeft zich op het laatste moment helaas afgemeld omdat hij in quarantaine moest wegens een positieve test van een van zijn kinderen.

Wilco en ik stapten op de fiets richting zijn akkers. Het is lekker, rustig en droog weer. Met een aangenaam zonnetje die met ons verstopperje speelt achter de wolken. Wilco begint direct met zijn enthousiaste uitleg. Daarvan kan ik niet zo veel details terug halen, gewoon omdat het er te veel zijn. Maar het sfeertje waarin die uitleg tot mij kwam, is alles zeggend. Wilco geniet ondertussen van de rijkdom aan soorten, **biodiversiteit**, die het resultaat is van zijn bewuste keuze en handelen. Hier heb je een jonge boer, die gesteund door zijn evenzo jonge en overtuigde vriendin Rosan, met een **missie** door zijn akkers loopt. En zich steeds op nieuw verwondert over wat er zoal in die akkers groeit en bloeit. Wilco vertelt vol passie, dat het wel gaat om zo'n 25 soorten planten en bloemen. Van vele weet hij ook de namen. Dat komt voor een deel door zijn adviseur, Peter Verbeek, een op oude akkergewassen gespecialiseerde ecooloog die mede auteur is van het gloednieuwe handboek **"Het Akkerboek" (2021, KNNV uitgeverij)**.

Het zijn akkers met bloeiende akkerranden, graanvelden van oude, bijna uitgestorven rassen. Met daar tussen "onkruiden" die een speciale verwerking vereisen. De oude graansoorten hebben bijzondere smaakervaringen. Dus het brood dat de lokale bakkers van dit graan bakken smaakt buitengewoon: met de naam **Ossendaaltje**, omdat het gebied naast zijn akkers, Ossendaal heet. Ook de plaatselijke bierbrouwer wil zich graag hiermee onderscheiden. Dus het oer-graan belooft Wilco straks een aantal lokale afnemers in Velp, die zich met hem aan dit avontuur wagen.

Hoe zit het met de kosten?

Voor de zaden die Wilco in delen van zijn akkers heeft gezaaid, betaalt hij zo maar € 600,-. Want het zijn zaden van intussen zeer zeldzame, bedreigde inheemse rassen, die nog op beperkte schaal in ons land worden geteeld en geoogst. Deze investering is slechts een klein deel van de kosten die Wilco moet opbrengen voor zijn plannen. Hij heeft het er graag voor over.

Voor zijn melkveehouderijbedrijf met 135 koeien en 125 ha. hebben hij en Rosan ook een andere belangrijke doelstelling weten te bereiken: **"Planet Proof"**. Een programma van de Coöperatie Friesland Campina. Dat is met veel zorg, werk en extra investeringen bereikt. Deze kwalificatie levert de boer per liter 2 ct. extra op. Maar deze inspanningen worden (nog) niet in geld beloond door Friesland-Campina. Met als gevolg dat Wilco en Rosan, jaarlijks € 20.000 mislopen. Reden: zijn bedrijf ligt logistiek gezien ongunstig voor de melk-

tankauto's die zijn melk komen ophalen. Het laatste woord is hier nog niet over gezegd.

Wat zijn jullie toekomstplannen?

Wilco en Rosan zijn vastberaden om door te gaan op hun weg van **Natuur Inclusieve landbouw en melkveehouderij**. Het zal veel inspanning en extra kosten met zich brengen. Maar zij zijn overtuigd dat er geen weg terug is als je hebt gekozen voor Natuur Inclusieve bedrijfsvoering.

Wat kunnen wij als consumenten bijdragen?

De forse inspanningen van boeren zoals Wilco en Rosan, hebben de brede en onvoorwaardelijke steun

van ons als consumenten hard nodig. Anders worden deze pioniers niet beloond voor hun belangrijke werk, maar worden zij "roepende in de woestijn". Laten we beginnen met het kopen van hun producten, juist ook omdat die lokaal geteeld worden. Met de positieve effecten van structurele verbetering van de biodiversiteit in onze eigen woonomgeving.

Arthur Ohm,
Stichting Vitale Biotopen Gelderland-Midden

NB: Separaat: Enkele foto's gemaakt tijdens de boeiende rondleiding van ruim een uur.

Biodiversiteit en Natuurinclusieve melkveehouderij in de praktijk.

Als bestuurslid van Stichting Vitale biotopen en melkveehouder wil ik mij voorstellen. Ik ben Karin Seesink-Giesen samen met mijn man Gerjo hebben wij een melkveebedrijf in Angerlo. Het boerenbedrijf is 60 ha landbouwgrond en 125 melkkoeien met bijhorend jongvee. En zijn bezig met natuurinclusieve landbouw.

In januari 2021 ben ik benaderd door Arthur Ohm om bestuurslid te worden van *Stichting Vitale biotopen*. In eerste instantie dacht ik dat het om een ambassadeur biodiversiteit ging. Maar na de eerste online vergadering bleek het te gaan over het opzetten van de cursus Imker 2.0 ambassadeur biodiversiteit. Met een hele enthousiaste groep zijn we nu bezig om de cursus vorm te geven, hopelijk kunnen we in 2022 met de cursus starten.

Wat is de overeenkomst van melkveehouders en imkers?

Zij houden hele bijzondere dieren. Melkkoeien maken van gras melk en bijen van nectar honing. Deze bijzondere producten kunnen wij als mensen niet maken. Laten wij vooral koesteren wat we hebben en genieten van de producten die de dieren ons geven.

Wij hebben over de hele wereld te maken met een systeemfout in ons voedselsysteem. Dit is een heel complex systeem en de transitie zal nog vele jaren duren. Als individu lossen wij dit niet op. Maar we kunnen wel **samenwerken** aan vitale biotopen. Wij willen als stichting graag werken aan biotoop verbetering ter bevordering van de algehele biodiversiteit. Hier kan iedereen een steentje aan bijdragen in welke zin dan ook.

Zelf heb ik de cursus **natuurinclusieve landbouw** gevolgd. Tijdens deze cursus kijk je naar de vier elementen van biodiversiteit binnen de melkveehouderij:

- *Functionele agrobiodiversiteit*: de kringloop op het bedrijf (bodem, gewas, koe, bedrijf)
- *Landschappelijke diversiteit*: invloed van de fysieke omgeving (heggen, hagen, slootkanten)
- *Specifieke soorten*: door beheer, onderhoud en management (maaïen, snoeien, bemesting,) voor behoud en bevordering soorten (weidevogels, wilde bij):
- *Brongebieden en verbindingszones (landschap)*: afstemming in een gebied met focus op regionale biodiversiteit.

Wat is natuurinclusieve landbouw?

De definitie die ook in de actieplannen natuurinclusieve landbouw Gelderland wordt gebruikt is van Wageningen University and Research: "Een economisch rendabel landbouwsysteem dat optimaal beheer van natuurlijke hulpbronnen duurzaam integreert in bedrijfsvoering, inclusief zorg voor ecologische functies en de biodiversiteit op en om het bedrijf." Je zou ook kunnen zeggen, *natuurinclusieve landbouw is kringlooplandbouw met aandacht voor natuur en landschap*. Een belangrijke basis voor deze vorm van ondernemen is dat er een verdienmodel onder ligt voor een gezonde, economische en duurzame bedrijfsvoering.

Wij zijn al jaren lid van de vruchtbare kringloopachterhoek, een studiegroep die zich bezighoudt met kringlooplandbouw. Dit is vooral gericht op de kringloop van stikstof en fosfaat, ook de koolstof wordt hierin meegenomen. Met kringlooplandbouw pro-

beer je zo min mogelijke verliezen te krijgen, want verliezen zijn belastend voor de natuur en voor de economie.

De bodem is de basis voor het leven. De grondsoort en de waterstand bepalen wat er kan groeien en welke biodiversiteit er kan komen. Voor een melkveehouder is de grond erg belangrijk, omdat hier het voedsel van de melkkoeien vanaf moet komen. Melkkoeien zijn topatleten en vragen ook om een hoge kwaliteit voedsel. Naast diermanagement is graslandmanagement een van de belangrijke taken voor ons bedrijf. Als je goed voor de bodem zorgt, krijg je ook een goed gewas. Bij ons lopen de koeien in de wei. En sinds 2 jaar hebben wij ook productief kruidenrijk grasland.

In kruidenrijk grasland zitten naast Engels raaigras ook vlinderbloemigen zoals witte en rode klaver, rolklaver, luzerne en kruiden zoals karwij, chicorei en smalle weegbree. Dit soort grasland zorgt zelf voor verbetering van de bodem, brengt meer mineralen in het rantsoen van de koeien en als het gaat bloeien is het ook nog goed voor de insecten. Een win-win situatie.

Wat doen wij verder voor natuur en landschap?

Wij proberen de landschapselementen (struweelhagen, solitaire bomen e.d.), die wij hebben, te versterken door te kijken of de bloeihoog gecreëerd kan worden. Wij hebben een takkenril gemaakt, uitgebloeide planten laten staan, niet alles tegelijk snoeien, ook langs voeropslag staan bloemen en brandnetels. Afgelopen jaar hebben we een vogelbosje en hoogstamfruitbomen aangeplant.

Binnen ons bedrijf proberen wij de overhoekjes, zo

als langs de paden, onder de afrastering, langs de sloten en op het erf zo te beheren en te onderhouden dat de biodiversiteit onder en boven de grond toeneemt. Ik kan enorm genieten van alles wat de natuur ons biedt en probeer dat ook vast te leggen op foto's. Zoals de vlinders in de bloementuin en de hommels in het wilde bijenmengsel.

Afgelopen zomer kwamen we dit aardhommelnest tegen in de stro-opslag.

De natuur is sterk en laat zich niet altijd gemakkelijk leiden. Ruim de tuin niet steeds op, laat natuurlijk materiaal liggen, kijk en geniet van de kleine dingen. Wil je bepaalde soorten graag terug in de omgeving: **kruipt dan in de huid van het kruid of van het dier.**

Karin Seesink-Giesen

Overige bronnen:

<https://www.theplacetobee.nl/>

<https://www.natuurinclusivelandbouw gelderland.nl/>

Stichting Vitale Biotopen

Help de wilde bijen, geef ze een insectenhotel.

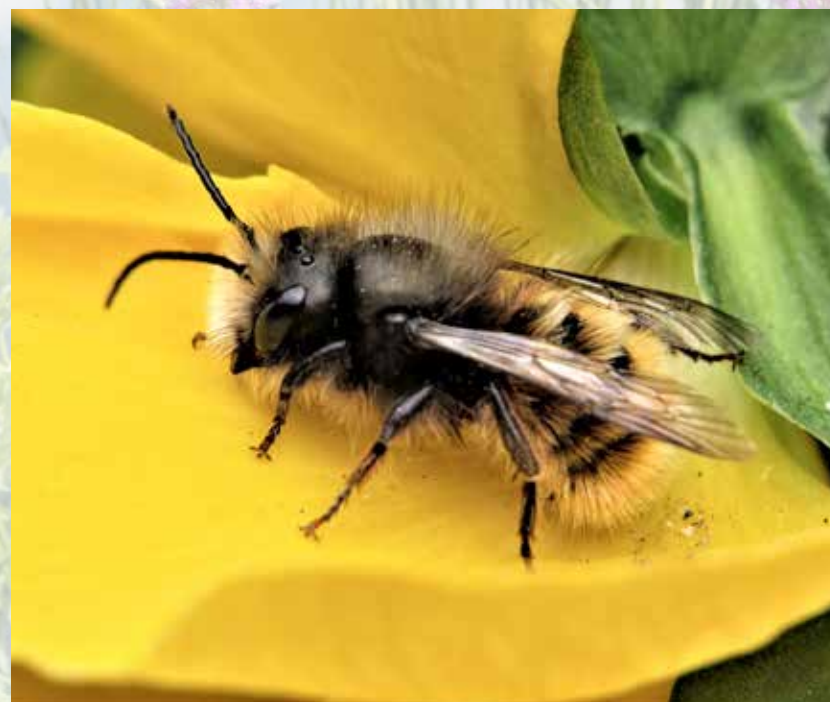
Wanneer we het over 'bijen' hebben, denken de meeste mensen nog steeds alleen aan de gedomesticeerde Europese honingbij (*Apis mellifera*). Maar wist je dat er daarnaast ook nog eens 360 soorten wilde bijen voorkomen in Nederland.

Van de grote sociale hommels tot de solitaire bijtjes die nestelen in de grond of in holle stengels; ze spelen allemaal een cruciale rol bij de bestuiving van wilde planten en het functioneren van onze ecosystemen, parken en tuinen. Jammer genoeg zijn sommige soorten al tientallen jaren niet meer waargenomen terwijl andere sterk bedreigd worden door de moeilijke leefomstandigheden in het stedelijk gebied.

Wilde bijen zijn zeer divers en, ook al zijn sommige soorten zoals de Aardhommel (*Bombus terrestris*) of de Gehoornde metselbij (*Osmia cornuta*) zeer veerkrachtig en goed aangepast aan veranderingen in landgebruik (omvorming van natuur naar landbouw of steden), toch zijn heel wat soorten bedreigd door habitatverlies en klimaatverandering. Het is dus van groot belang om meer onderzoek te doen naar wilde bijen om hun populatie te bepalen, de redenen van achteruitgang in kaart te brengen voor bedreigde soorten.

Aardhommel (*Bombus terrestris*)

Gehoornde metselbij (*Osmia cornuta*)

Ongeveer 60 van de 360 bijensoorten in Nederland maken hun nest in doodhout of holle stengels. Deze bijen kan je helpen door een insectenhotel te maken. Alleen solitaire bijen en wespen maken gebruik van insectenhôtels. Deze bijen en wespen steken niet omdat ze geen familie hebben om te verdedigen.

Vrouwtjesbijen gebruiken de gangen in het insectenhotel om hun eitjes te leggen. Ze leggen bij elk eitje een klompje stuifmeel met nectar waar de larve van kan eten.

Solitaire wespen zijn vleeseters en leggen een insectenlarf en nectar bij hun eitje. De larve verpopt zich als het voedsel op is en verlaat het jaar erop het insectenhotel als volwassen bij of wesp, waarna de cyclus van voorplanting opnieuw begint. Omdat solitaire bijen niet ver vliegen van hun nest is het belangrijk dat een insectenhotel in een bloemrijke omgeving staat.

Volg ons op
stichtingvitalebiotopen.nl

Handige websites zijn:

www.checklistgroenbouwen.nl
www.vogelbescherming.nl
www.vlinderstichting.nl
www.ravon.nl
www.samenvoorbiodiversiteit.nl
www.denederlandsebij.nl

